HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

אומר בחול אמרו וקל וחומר לשבת כיוצא בו זכין לגדול ואין זכין לקטן דברי ר' אליעזר רבי יהושע אומר בגדול אמרו קל וחומר לקטן רבי יהודה אומר רבי אליעזר אומר בשבת דבריו קיימין מפני שאינו יכול לכתוב אבל לא בחול רבי יהושע אומר בשבת אמרו קל וחומר בחול כיוצא בו זכין לקטן ואין זכין לגדול דברי רבי אליעזר ר' יהושע אומר לקטן אמרו קל וחומר לגדול:

מתני' נפל הבית עליו ועל אביו או עליו ועל מורישיו והיתה עליו כתובת אשה ובעל חוב יורשי האב אומרים הבן מת ראשון ואח"כ מת האב ובעלי החוב אומרים האב מת ראשון ואח"כ מת הבן ב"ש אומרים יחלוקו ובית הלל אומרים נכסים בחזקתן:

גמ' תנן התם המלוה את חבירו בשטר גובה מנכסים משועבדים על ידי עדים גובה מנכסים בני חורין בעי שמואל דאיקני וקנה מהו אליבא דרבי מאיר דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם לא תיבעי לך דודאי קנה אלא כי תיבעי לך אליבא דרבנן דאמרי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אמר רב יוסף תא שמע וחכמים אומרים זה היה פיקח שמכר לו את הקרקע מפני שהוא יכול למשכנו עליו אמר ליה רבא מיניה קאמר מיניה אפילו מגלימא דעל כתפיה כי קא מיבעיא לן דאיקני קנה ומכר דאיקני קנה והוריש מאי אמר רב חנא תא שמע נפל הבית עליו ועל אביו עליו ועל מורישיו והיתה עליו כתובת אשה ובעל חוב יורשי האב אומרים הבן מת ראשון ואח"כ מת האב ובעלי חובות אומרים האב מת ראשון כו' ואי סלקא דעתך דאיקני קנה ומכר דאיקני קנה והוריש לא משתעבד נהי נמי דאב מית ברישא דאיקני הוא אמר להו רב נחמן זעירא חברין תרגמה מצוה על היתומים לפרוע חובת אביהן מתקיף לה רב אשי מלוה על פה הוא ורב ושמואל דאמרי תרוייהו מלוה על פה אינו גובה לא מן היורשין ולא מן הלקוחות

אלא

מתני' נפל הבית עליו ועל אביו. על ראובן ועל יעקב אביו ואין ידוע מי מת קודם: **עליו ועל מורישיו.** על ראובן ועל מורישיו כגון אחי ראובן או אחי יעקב אביו שאין להם קרוב יותר מראובן וראובן ראוי ליורשן: **והיתה עליו.** על ראובן כתובת אשה או בעל חוב ואין לו ממה לפרוע: **יורשי האב אומרים הבן מת ראשון.** בנפל הבית עליו ועל אביו קאי שיורשי יעקב כגון בני יעקב שמעון ולוי אחי ראובן או אפילו חנוך ופלוא בני ראובן שגם הם יורשי יעקב אומרים הבן מת ראשון דהיינו ראובן מת ראשון ומכח אבוה דאב קאתינא כדאמרינן בגמרא [קנט:] ולא זכה ראובן בהני נכסי כלל ונירש אנו כל נכסי יעקב ולענין נפל הבית עליו ועל מורישיו שייך למיתני יורשי מורישיו אומרים הבן מת ראשון: **ב"ש אומרים יחלוקו.** כדמפרש טעמא ביבמות בהחולץ [לח:] דאע"ג דיורשי האב ודאי יורשין בהאי ממון ובעל חוב ספק וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי קסברי בית שמאי שטר העומד לגבות כגבוי דמי ותרוייהו ודאי חשיבי: **וב"ה סברי נכסים בחזקתן.** בחזקת יורשי האב שהרי הם יורשים ודאי או מיעקב או מראובן וכמוחזקין דמו שהרי יעקב מוחזק בנכסיו היה ואלו באים מכחו ובעל חוב ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי: **גמ' תנן התם.** לקמן בגט פשוט: **המלוה את חבירו בשטר.** אפילו לא נכתב בו אחריות גובה מנכסים משועבדים אם אין ללוה נכסים בני חורין גובה מלוה מן הלקוחות דאמר בשנים אוחזין (ב"מ דף יד.) לרבנן אחריות שלא נכתב בשטר טעות סופר הוא וכמי שנכתב בו דמי דלא שדי איניש זוזי בכדי ולכך נתכוין המלוה שיכתוב בשטר אחריות אלא ששכח הסופר וטעה וסתם שטר קלא אית ליה ולקוחות הוא דאפסידו אנפשייהו שלקחו קרקע מן הלוה ולא הניחו לו בני חורין כדי לגבות מהן מלוה את חובו: **בעי שמואל.** הכותב לחבירו משעבד אני לך בחובך כל נכסים שאקנה מהו והיינו שכותבין בשטרות דקנאי ודעתיד אנא למיקני: **מהו.** מי טריף מלקוחות נכסים שקנה הלוה אחר כתיבת השטר ומכרן לאלו: **אליבא דר"מ.** גבי האומר לאשה הרי את מקודשת (א) לכשימות איסך לכשתמות אחותך לאחר שתתגיירי כו' לא תיבעי לך דודאי קנה דכיון דפירות דקל דעדיין לא באו לעולם קנה כ"ש דמשתעבדי ליה קרקעות דאתו לעלמא אלא שעדיין לא קנאן לוה בשעה ששעבד: **אלא כי תיבעי לך אליבא דרבנן.** מאי מי שאני שעבוד מקנין וטעמא כדפרישית. א"נ אלמוהו רבנן לשעבוד יותר מקנין דלא תנעול דלת בפני לוין או לא: **א"ר יוסף ת"ש.** דתנן בפ' שני דייני גזירות בכתובות (דף קי.) המוציא שטר חוב על חבירו והלה הוציא שטר שכתוב בו שמכר לו את השדה מלוה ללוה אחר שנכתב השטר חוב שהוא מוציא עליו אדמון אומר יכול הלוה לטעון אילו חייב הייתי לך היה לך לפרוע את שלך ממני ולא היה לך למכור לי קרקע בשביל צורך מעות: **וחכמים אומרים זה.** המלוה היה פיקח שמכר לו ללוה את הקרקע שהוא יכול עתה למשכנו בעד חובו ולא יכול לדחותו ולומר אין לי לפרוע כלום. (ב) והנה זה הקרקע דאיקני הוה שלאחר שנכתב השטר חוב קנאו הלוה זמן מרובה והנה זה המלוה חוזר וגובה בחובו אלמא דאיקני וקני משתעבד למלוה: **אמר ליה רבא מיניה.** בתמיה. מקרקע שקנה הלוה עצמו ואינה משועבדת לשום אדם היאך אתה מביא ראיה מיניה פשיטא שיגבה המלוה ואפילו מגלימא דעל כתפיה דהא לא קמבעיא לן אלא היכא דכתב דאיקני וקנה ואחרי כן שעבדו לאחר או במכירה או שהורישו לאחר מיבעיא לן אי אלים תנאיה שכתב לו דאיקני לטרוף מלקוחות או מיורשין שאחר כתיבת שטרו שקדם להן או לא: **נהי נמי דאב מיית ברישא.** וירש הבן כדקאמר בעל חוב דאיקני הוא שקנאו הבן אחר כתיבת השטר והורישו ליורשיו ואפילו הכי גובה אותו בעל חוב אלמא דאיקני וקנה והוריש משתעבד: **מלוה על היתומין כו'.** ולא משום שכתב לו דאיקני הוא וגבי קנה ומכר לא משתעבד אלא גבי יורשים משום מלוה ואפילו לא כתב לו דאיקני משתעבד יורש למלוה משום מלוה על היתומים: **א"כ מלוה על פה הוא.** ואמאי טריף ממקרקעי דיתמי: **והא רב ושמואל דאמרי תרוייהו.** לקמן בגט פשוט [קעה.] מלוה על פה אינו גובה מן היורשין וכי אמרינן מלוה על היתומין הנ"מ מלוה בשטר ושמואל גופיה הוא דקמבעיא ליה הא בעיא ואם כן קשיא דידיה אדידיה. ומיהו לקמן [קעו.] פסקינן הלכתא מלוה על פה גובה מן היורשין שלא תנעול דלת בפני לוין:

אלא

נפל הבית עליו ועל אביו כו' בית שמאי אומרים יחלוקו וב"ה אומרים נכסים בחזקתן. דסבירא להו לבית הלל כיון דמחוסר גוביינא אפילו מת האב תחלה הוו בחזקת היורשין [א] ובית שמאי לטעמייהו דאית להו כל העומד לגבות כגבוי דמי [ב] ולכך הוי כאילו הוא מוחזק בכך: **אמר רב יוסף ת"ש זה היה פיקח כו'.** לא הוה מצי להביא ראיה מרב נחמן דאמר (לעיל קכה.) יתומים שגבו קרקע בחובת אביהם בעל חוב גובה אותה מהם דהיינו טעמא מדרבי נתן ועוד אפילו היה יכול להביא ראיה מתני' עדיפא ליה: (י) **דאיקני קנה ומכר מהו.** אליבא דר"מ דקאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם לא קמבעיא ליה כדמפרש בסמוך וא"ת אימור דאמר רבי מאיר כגון פירות דקל דעבידי דאתו הני לא עבידי דאתו שיקנה נכסים וימכור ויש לומר דמודי ר' מאיר בהא ששעבוד חל ממילא אע"פ שלגבי קנין לא היה לו להועיל כאן (ג) דהא גבי דאיקני נמי אמרינן לעיל דמהני אפילו לרבנן דרבי מאיר אף על פי שסבורים דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם משום דאלים כח השעבוד הכי נמי אלים לרבי מאיר לענין דמהני אע"ג דלא עבידי דאתו: (י) **[דאיקני קנה ומכר] כו'.** (ד) הקשה רבינו שמואל תיפשוט ליה מדידיה מדאמר שמואל בפרק קמא דב"מ (דף יד:) בעל חוב גובה את השבח פירוש (ה) שהשביח הלוקח ואין לומר כמו שפי' דאליבא דרבי מאיר איירי [ג] דהא שמואל לית ליה דר' מאיר דהא פסיק בפ' אע"פ (כתובות דף נט.) כרבי יוחנן הסנדלר דאמר אין אדם מקדיש דבר שלא בא לעולם ויש לומר דשמואל דסבירא ליה כר' מאיר הכא דאלים כח השעבוד שיועיל אע"פ שלא בא לעולם אע"ג דבקנין לא סבר ליה כוותיה מטעם דפי' לעיל דהכא מיבעיא ליה לרבנן [ד]: **מצוה על היתומים לפרוע חובת אביהן.** וכופין (ו) כאן [ה] ומיהו אין כופין במקום שלא הניח להם אחריות נכסים [ו] אבל הניח להם כופין דהא נזקקין ליתומים ובמלוה בשטר והכי נמי משמע בסמוך (ל) כדפרישית מדקאמר מלוה על פה אינו גובה מן היורשים משמע דאי למאן דאמר גובה מן היורשין חייב לפרוע ומלוה על היתומים לפרוע חובת אביהן (ז) והך דהכא אינו כי ההיא (כתובות דף נא:) דגבי קטינא דארעא דהתם מלוה בעלמא בלא כפייה דמיירי בדלא שבק להון אחריות נכסים והכא בדין בעי למימר דאף על גב דלא (מ) משתעי בשטר כיון דמנכסי דידיה מיפרע כופין היתומים למאן דאמר מלוה על פה גובה מן היורשים

מיהו

עין משפט נר מצוה

קנב א מיי' פ"ה מהל' נחלות הל' ח סמג עשין פב טוש"ע ח"מ סי' רפ סעיף יב:

קנג ב מיי' פי"ח מהל' מלוה ולוה הל' א סמג עשין צד טוש"ע ח"מ סי' קיא סעי' א ועי' בב"י:

קנד ג מיי' שם פי"א הלכה ח סמג שם טוש"ע ח"מ סי' קז ס"א:

◆

מוסף רש"י

נפל הבית עליו ועל אביו או עליו ועל מורישיו. לו אין נכסים ולמורישים יש נכסים (יבמות לח:). **הבן מת ראשון.** ולא זכה בנכסי האב ואין לב"ח מה לגבות (שם). **המלוה את חבירו בשטר.** אפילו אין כתוב בו אחריות הא פסקינן הלכתא בשנים אוחזין (ב"מ טו:) דאחריות טעות סופר הוא וכמי שכתוב בו אחריות דמי (לקמן קעה.) דסתם שטר לאחריות נכתב (לעיל מב.). **גובה מנכסים משועבדים.** מכורין (לקמן קעה.) מלקוחות וכגון שלא שבקו ליה ללוה בני חורין לגבות המלוה מהם (לעיל מב.). **על ידי עדים.** כלומר בלא שטר, גובה מנכסים בני חורין. וכגון שמודה שלא פרעו, דהא קי"ל המלוה חבירו בעדים אין צריך לפרעו בעדים, אבל ממשועבדים לא יגבה, דעדים בלא שטר לית להו קלא (שם). **זה היה פיקח שמכר לו את הקרקע.** לפי שהיה זה מבריח מטלטליו ולא היה לו מהיכן ימשכנו על חובו ועכשיו יטול את הקרקע (כתובות קי.). **דאיקני קנה ומכר דאיקני קנה והוריש.** האומר לחבירו נכסים שאני עתיד לקנות אני מוכר לך או משעבד לך ואחר כן קנה ומכר לאחרים, או כתב לו דאיקני והוא קנה אחרי כן ומת והוריש לבניו (לעיל מד:). **מצוה על היתומים לפרוע חובת אביהן.** משום כבוד אביהן, אלא שאין בי"ד לכופן על כך, דלאו מצות עשה מפורשת היא כסוכה וכלולב, אלא מצוה בעלמא דרבנן (כתובות צא: ועי' תוס' שם פו. ד"ה פריעת). **מלוה על פה אינו גובה לא מן היורשין ולא מן הלקוחות.** דשעבודא לאו דאורייתא וכ"ש מן הלקוחות, אבל מלוה בשטר הוא עצמו שעבדו דכתב ליה כל נכסי דאית לי אחראין לשטרא דנן (קדושין יג:) טעמא מפרש בשלהי מכילתין שיעבודא לאו דאורייתא, ומיהו לא קי"ל הכי, אלא כדמפרש התם הלכתא גובין מן היורשין ולא מן הלקוחות (לעיל מב.).

◆

מסורת הש"ס

א) [לקמן דף קנט:] יבמות דף לח:, ב) לעיל דף מב. לקמן דף קעה., ג) [לעיל דף עט: וש"נ], ד) כתובות דף קי., ה) [ב"ק יא:], ו) לעיל ד' מד:, ז) [כתובות לא:], ח) קדושין דף יג: לעיל דף מב. לקמן דף קעה., ט) [ערכין ו: ז. כ. בכורות מח: ב"ק קד:], י) גרש"א הד"א וגר' והוריש מיד, כ) רש"ל. ולגי' רש"א הוא ד"ה אלא כי, ל) רש"ל. וגי' רש"א מדפריך, מ) גי' רש"א משתעבד,

◆

הגהות הב"ח

(א) רשב"ם ד"ה אליבא דר' מאיר וכו' מקודשת לי לכשימות: (ב) ד"ה וחכמים וכו' לפרוע כלום והלא זה הקרקע: (ג) תום' ד"ה דאיקני וכו' כאן יועיל דהא גבי דאיקני וקנה נמי אמרינן: (ד) ד"ה דאיקני וכו' הקשה רבינו שמואל. נ"ב בסוף דף זה ממש וע"ש: (ה) בא"ד פירוש השבח שהשביח הלוקח ואין לומר כמו שפירש הוא דאליבא: (ו) ד"ה מצוה וכו' וכופין כדמוכח כאן: (ז) בא"ד חובת אביהן דהכא כצ"ל ותיבת והך נמחק:

◆

מוסף תוספות

א. דבעל חוב לא חשיב מוחזק כלל והוא המוציא מן היורשין ועליו הראיה. ריטב"א. ב. כלומר גדול כח השטר וכמו שמוחזק בנכסים דמי והרי הן קמו במקום הבן. רש"י יבמות לח: ג. ומבעי ליה אליבא דרבנן. ב"מ יד: תוד"ה תרין. ד. וי"ל [עוד] דהא דאמר שמואל בעל חוב גובה את השבח היינו לפי המסקנא (דהתם) [דהכא] דפשיט דאקני קנה ומכר משתעבד אף לרבנן. שם. ה. הא פשיטא ליה דכופין דהא עיקר מילתיה בערכין (כב.) אהא דאין נזקקין לנכסי יתומים קטנים וקאמר משום דפריעת בע"ח מצוה והני לאו בני מיעבד מצוה נינהו מכלל דלנכסי יתומים גדולים נזקקין. כתובות פו. תוד"ה אמר. ו. [ו]בדליכא אחריות נכסים מצוה על היתומים ואין כופין וטעמא משום דהוי מצות כיבוד מצוה שמתן שכרה בצידה דאין ב"ד שלמטה מוזהרין עליה [כדאיתא חולין קי:], והא דמר בהגוזל עצים (ב"ק צד:) הניח להן אביהן פרה וטלית וכל דבר המסויים חייבין להחזיר מפני כבוד אביהן, התם אם לא יהיו מחזירין איכא קלון אביהן הלכך חייבין לשלם אבל משום כבוד לחודיה לא. כתובות פו. תוד"ה פריעתי.

◆

רבינו גרשום

אומר בחול אמרו. חכמים דדבריו קיימין דמצי למיכתב אין כתיבה מעכבת קל וחומר לשבת דאין יכול לכתוב דאין כתיבה מעכבת: כיוצא בו זכין לגדול. הואיל ואית ליה יד אין יד מעכבת בו: ר' יהושע אומר לגדול אמרו וכו' כסוגיא דבחול אמרו: נפל הבית עליו ועל אביו או עליו ועל מורישיו. אותן שאר קרובים שמורישין לו ירושתו כגון דודו או אחיו או אשתו: והיתה עליו. על אותו בן לפרוע כתובת אשה ובעל חוב: יורשי האב. כגון בניו של אב או אחיו של אב: אומרים הבן מת ראשון. ואין לו בנים לבן וחזרה ירושתו לאביו ואחר כך מת האב: ובעלי חוב אומרים האב מת ראשון ואח"כ מת הבן ועליכם לפרוע חובותיו מנכסיו המגיעין לחלקו של בן: ב"ש אומרים. הואיל וממון המוטל בספק הוא חולקין ויפרעו החצי: וב"ה אומרים נכסים בחזקתן. בחזקת יורשי האב ולא יפרעו כלום: תנן התם כו' גובה מנכסים משועבדים. מה שמכר או מה שממשכן שוב [אחר] שלוה משום דמלוה בשטר אית ליה קלא וידעי דמשתעבדי ליה בנכסיו: בעי שמואל הא ודאי פשיטא ליה דהנהו נכסים דישנן תחת יד של לוה בשעה שלוה מן המלוה כולן משועבדים לו. אבל הא מיבעי ליה אי כתב ליה בשטריה וכל אותן נכסים דאיקני עדיין כל זמן שהחוב בידו משתעבדי ליה מהו מי אמרינן כיון דלא הוי בידיה בשעת הלואה לא משתעבדי או דילמא כיון דאתני ליה משתעבדי ליה נמי: כי תיבעי לך אליבא דרבנן דאמרי אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. מי אמרי' כי אמרי רבנן אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם כגון פירות דקל דליתנייהו בעולם והוא מקני ליה השתא ומשום הכי לא קנה אבל מקרקעי איתנהו בעלמא ולהיכא דכתב [דאקני] ודאי קנה משום כשאקנם יהיו משועבדות לך דהשתא לא מקני ליה מעכשיו וקני או דילמא לא שנא: אמר רב יוסף ת"ש. דתנן במס' כתובות מי שהוציא שטר על חבירו שחייב לו מנה והלה מוציא שטר שמכר לו שוב את השדה אדמון אומר יכול לטעון הלוה אילו הייתי חייב לך כשמכרת לי שוב שדה ונתתי לך דמים היה לך לתופשן בשביל חובך שאתה אומר ולא היה לך ליתן לי השדה ולא שטר מכירה אבל כשנתת לי שטר המכירה והשדה הדבר מוכרח שלא

רבינו גרשום (המשך)

הייתי חייב לך כלום שכבר פרעתי לך קודם לכן. וחכמים אומרים אין יכול לטעון כך דזה פיקח היה שמכר לו קרקע להכי מכר לו את הקרקע שאם יאמר זה אין לי ממה לפרוע חובך יכול למשכנו הקרקע שמכר לו לתפשו עד שיגבה חובו אלמא דסבירא להו לרבנן דמה שקנה שוב אחרי ההלואה יכול למשכנו ותפשוט לך מיהא אפי' לרבנן דאי כתב לו דאקנאי ודקנינא דמשתעבד נמי מאי דקני שוב: אמר ליה רבא. אי משום הא לא איריא: מיניה. דבעל חוב גופיה קאמרת דיכול למשכנו מה שקנה שוב הא פשיטא לי דמיניה גבה אפי' מגלימא דעל כתפיה אע"ג דלא כתב ליה דאיקני. אלא כי קמבעיא לן היכא דכתב ליה דאיקני קנה שוב ומכר או שקנה שוב והוריש מאי. מצי בעל חוב לאפקינהו מידא דלקוחות או מן יורשין הואיל וכתב ליה דאיקני אי לא: ת"ש ממתני' נפל הבית על אביו ועליו כו' בעל חוב אומר האב מת ראשון ואח"כ מת הבן וקנה הבן נכסים ויש לנו להיפרע מנכסיך ואי ס"ד דאי כתב דאיקני וקנה ומכר וקנה והוריש לא משתעבד לבעל חוב מאי קטעני בעלי חוב נהי נמי דכדקאמרי דאב מת ברישא ג"כ לא יגבו כלום דהאי דאיקני וקנה והוריש [הוא] דבאותה שעה שקנאה שנפלו לו מאביו הורישן ליורשיו קודם שהספיק בעל חוב לתבוע חובו דלאלתר מת אלא לאו ש"מ מדקתני מתני' בעל חוב אומר האב מת ראשון ואחר כך מת הבן ותובעין חובתן אע"ג דקנה והוריש הבן ש"מ דאי כתב דאיקני אע"ג דקנה והוריש משועבד ומתני' רבנן היא: אמר להו רב נחמן. לעולם מיהא ליכא למישמע מינה דאי קנה והוריש אי משתעבדי אי לא. דהכי טעמא מאי טעני בעל חוב וכתובת אשה האב מת ראשון ונפלו נכסים לבן וחייבין אתם לפרוע חובנו לאו משום האי טעמא דקנה והוריש משתעבד אלא משום דמצוה על היתומין לפרוע חובת אביהם ולא מן הדין כי אם מצוה דאע"ג דכתב דאיקני בשטר וקנה והוריש לא משתעבדין ודמי כמאן דלא איכתב והאי דקא תבעי יורשין לאו משום דינא הוא אלא משום מצוה: מתקיף לה רב אשי. הואיל דדמי כמאן דלא איכתוב להיכא דכתב ליה דאיקני מלוה על פה היא דאכתי לא קנה מה ששיעבד לו (ולא לעולם) אמאי מצי למטען בעל חוב וכתובת אשה האב מת ראשון ואח"כ מת הבן. והא מלוה על פה אינה גובה לא מן היורשין ולא מן הלקוחות דלהיכא אמרינן דמצוה על היתומים לפרוע חובת אביהן היכא דירשו הנהו נכסי דהוו